

DEVLET İSTATİSTİK ENSTİTÜSÜ'NDE DEMOGRAFİK İSTATİSTİKLERİN TARİHÇESİ

B. Cemil ERGENE (*)

1.1.1971 Tarihinden önce, demografik veriler (ölümler, evlenmeler, boşanmalar ve sosyalizasyon bölgelerindeki doğum ve ölümler) Nüfus ve Mesken İstatistikleri Şubesi'nde değerlendirilmekte iken 1.1.1971 tarihinde kurulan Demografi ve Nüfus Araştırmaları Şubesi'ne devredilmiştir. Sosyal İstatistikler Dairesi Başkanlığı'na bağlı olarak çalışmalarını sürdürmekte olan şube, 1972 yılından itibaren de Adalet İstatistikleri Şubesi'nce derlenmekte olan İntihar olaylarıyla ilgili istatistikleri de derlemeye başlamıştır.

1979 Tarihinden itibaren Demografik İstatistikler Şubesi olarak çalışmalarına devam eden bu şubece derlenen istatistiki bilgileri 5 ayrı grupta incelemek mümkündür.

DOĞUM İSTATİSTİKLERİ

Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'nın "Sosyalizasyon Bölgeleri"nde yürüttüğü istatistik çalışmalarından yararlanarak, Devlet İstatistik Enstitüsü'nde ilk defa 1964 yılında sosyalizasyon bölge-

(*) Ankara, D.İ.E. Sosyal İstatistikler Dairesi başkanı.

si illerinin il ve ilçe merkezleri ve köylerinden doğum istatistiklerinin, sağlık personeli aracılığı ile derlenmesine başlanmıştır. Veriler ilk kez 1969 yılında Nüfus ve Mesken İstatistikleri Şubesi'nce değerlendirilmiş; ancak bilgiler eksik gelmesi nedeniyle bu konuda yapılan yayın durdurulmuştur. 1969-73 devresinde üzerinde hiç bir çalışma yapılmayan fişler bu süre içinde sürekli olarak Enstitüye intikal etmiştir. 1973 yılında alınan bir karar ile söz konusu fişlerin yeniden değerlendirilmesi işlemi Demografi ve Nüfus Araştırmaları Şubesi'nce tekrar başlatılmış ve sosyalizasyon kapsamına giren 1974 yılında 25 il, müteakip yıllarda sosyalizasyon kapsamına giren bütün iller 1980 yılında ise 49 il'e ait bilgiler değerlendirilerek yayımlanmıştır.

Doğum istatistiklerinin tüm Türkiye genelinde derlenmesi zorunluluğu ile kaynak değişikliğine gidilmiş ve 1983 yılından itibaren tüm yerleşim merkezlerinden il ve ilçe nüfus teşkilatları kanalı, doğum nedeniyle nüfus teşkilatına başvuranlara doldurtulan formlar ile bu bilgilerin derlenmesine başlanmıştır. Ancak yapılan değerlendirmelerde doğum olaylarının yaklaşık % 50'sinin kapsanamaması nedeniyle derlenen bu bilgilerin demografik analizlere imkân vermediği anlaşılmıştır. Bu nedenle 1983 verileri yayınlanmayıp arşiv bilgi olarak şubesince saklanması uygun görülmüştür. Önümüzdeki günlerde, ilgili kuruluşlarla yapılacak toplantılarda, doğum istatistiklerinin alanda tam ve sağlıklı olarak derlenmesi çalışmalarına başlanacaktır.

Doğum İstatistikleri, Enstitümüzce bastırılan "Doğum İstatistik Formları"ndan derlenir. Nüfus teşkilatına bildirilen her bir yeni doğum için, başvuran kişiler tarafından tek bir nüsha halinde doldurulur ve kontrol edildikten sonra nüfus teşkilatları tarafından biriktirilerek aylık olarak takip eden ayın ilk haftası içinde Enstitümüze gönderilir.

ÖLÜM İSTATİSTİKLERİ

Ölüm olayları ile ilgili istatistiki bilgiler, 1931 yılından itibaren derlenmiş, ancak 1949 yılı sonuna kadar önemli görülen 25 il merkezi için yayımlanabilmiştir. 1950-57 yılları arasında ise bütün il merkezleri itibariyle yayımlanmıştır.

Daha sonra Enstitümüz uzmanlarının İçişleri, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlıkları yetkilileriyle yaptıkları toplantılar sonu-

cu olarak 1 Mart 1957 tarihinden itibaren ölüm istatistikleri bütün il ve ilçe merkezlerinden derlenmiş ve yayımlanmıştır.

1952 yılına kadar ölüm olaylarıyla ilgili bilgiler, Nüfus Hareketleri İstatistiği adı altında Evlenme ve Boşanma İstatistikleriyle birlikte Fransızca olarak, 1952 yılından itibaren Türkçe olarak müstakil, 1964 yılından itibaren Türkçe-İngilizce olarak yayımlanan ölüm istatistikleri; yasa gereği "Ölü Gömme İzin Kağıdı" vermekle yükümlü görevlilerce doldurulan ve illerde Sağlık Müdürlükleri, ilçelerde Hükümet Tabiplikleri kanalıyla; Enstitümüz tarafından bastırılan "Ölüm Vesikası İstatistik Formları"na dayanılarak derlenir. Aylık olarak gelen bu formlar Enstitümüzce uluslararası standartlara uygun olarak Dünya Sağlık Teşkilatı'na öngörülen 50 ve 150 uluslararası hastalıklar sınıflamasına göre ayırma tabii tutulur ve yıllık olarak yayımlanır.

Bilindiği gibi, büyük şehirlerin dışındaki pek çok il ve ilçe merkezlerinde yeteri kadar doktor ve sağlık personelinin bulunmaması ve istatistik konusuna gereken önemin verilmemesi nedeniyle bilgiler kaynağından eksik ve hatalı gelmektedir. Yine yasa gereği "Ölü Gömme İzin Kağıdı" almak mecburiyeti olduğu halde pek çok ilde özellikle ilçe merkezlerinde buna uyulmamaktadır. Bu nedenle ölüm oranı, Enstitümüzün tahmin ettiği ölüm oranından düşük olmaktadır.

Yapılan araştırmalarda; il ve ilçe merkezlerinde meydana gelen erkek ölümlerinin yüksek görünmesine etki eden nedenlerin başında; hastalanan erkeklerin hastanelere getirilmeleri, kadınların ise getirilmemeleri, iş ve trafik kazalarında ölenlerin çoğunluğunu erkeklerin oluşturması, kadın ölümlerinin yeteri ölçüde ölü gömme izin kağıtlarına kayıtlanmaması ve kadınların hayatta kalma olasılıklarının erkeklere nazaran yüksek olması, erkek ölümlerinin fazla görünmesine neden olmaktadır.

Ölüm olayları ile ilgili istatistiki bilgilerin ülke düzeyinde yaygınlaştırılması amacı ile 1982 yılından itibaren, bucak ve köylerde meydana gelen ölüm olaylarının derlenmesine başlanmış ancak, verilerin alandan çok eksik gelmesi nedeniyle yayınlanamıştır.

Yakın gelecekte söz konusu verilerin tam ve sağlıklı olarak derlenmesiyle ülke düzeyinde ölüm olaylarına ilişkin istatistiki bilgilerin tamamının kapsanabilmesi mümkün olabilecektir.

EVLENME İSTATİSTİKLERİ

1927 yılından beri Türk Medeni Kanununa göre evlenenler için il ve ilçe merkez belediyelerinden derlenmekte olan Evlenme İstatistikleri, 1968 yılından itibaren belediyesi olan bucak ve köyleri de kapsamıştır. Evlenme istatistiklerine ilişkin veriler ilk kez 1930 yılında İstatistik Umum Müdürlüğü tarafından "Nüfus Hareketleri" adlı yıllıkta 1952 yılından itibaren "Evlenme-Boşanma İstatistikleri" adlı yayında yayınlanmıştır. 1968 yılında evlenme istatistikleri il ve ilçe merkezleri ile belediyesi olan bucak ve köylerden derlenmeye başlanmış ve ayrı bir yayın haline getirilmiştir. 1982 yılından itibaren de belediye teşkilatı bulunmayan bucak ve köylerdeki muhtarlar tarafından Medeni Kanun Hükümlerine göre yapılan evlenmelerin de derlenip yayınlanmasına başlanmıştır.

Evlenme olaylarına ilişkin bilgiler iki ayrı kaynaktan derlenmektedir. Belediye teşkilatı bulunan yerlerdeki evlenmeler; evlenmek üzere belediye memurluğuna başvuran her çiftte doldurtulup evlendirme memurluğuna teslim edilir. Formlar, evlendirme memurluğunca kontrol edilip bir ay boyunca biriktirilir ve bir sonraki ayın ilk haftası içinde DİE Başkanlığı'na gönderilir.

Belediye teşkilatı bulunmayan bucak ve köylerdeki evlenmeler ise; Nüfus teşkilatları kanalı ile derlenmektedir. Evlenmek üzere muhtarlıklara başvuran her çiftte doldurulmak üzere verilen "Evlenme İstatistik Formu" kontrol edildikten sonra il ve ilçe nüfus teşkilatlarına teslim edilir ve üçer aylık dönemler halinde takip eden ayın ilk haftası içinde DİE Başkanlığı'na gönderilir. DİE, formlar üzerinde gerekli işlemleri yaparak bilgileri yıllık olarak yayınlar.

BOŞANMA İSTATİSTİKLERİ

Boşanma İstatistikleri, Medeni Kanunun 4 Ekim 1926 tarihinde yürürlüğe girmesinden bu yana Türkiye'nin tümü için toplanılmaktadır.

Toplanan veriler ilk kez 1930 yılında İstatistik Umum Müdürlüğü tarafından Nüfus Hareketleri Yıllığında, 1952 yılından sonra "Evlenme ve Boşanma İstatistikleri" adlı kitapta ve 1967 yılından sonra da ayrı bir yayın olarak yayınlanmaya başlanmıştır.

Enstitümüzce hazırlanıp yetkili mahkemelere gönderilen "Boşanma Olayları İstatistik Fişleri" bu mahkemeler tarafından karara bağlanan ve kesinleşmesi ile biten her boşanma olayı için, boşanma ilamlarına dayanılarak doldurulur. Doldurulan fişler Cumhuriyet Savcılıkları kanalıyla 6 ayda bir DİE. Başkanlığı'na gönderilir. Enstitümüzce gerekli işlemler yapılır ve bilgiler yıllık olarak yayınlanır.

İNTİHAR İSTATİSTİKLERİ

İntihar İstatistikleri 1962 yılından itibaren derlenmeye başlanmıştır. Daha önce Enstitümüz "Adalet İstatistikleri Yıllığı" içinde kısa bilgiler halinde yayınlanan "İntihar İstatistikleri" daha geniş ve kapsamlı olarak ayrı bir yayın halinde 1974 yılından itibaren araştırmacıların yararlarına sunulmaktadır.

İntihar İstatistiklerine ilişkin veriler, tüm yerleşim yerlerini kapsamaktadır. Yerleşim yerlerinde meydana gelen her bir intihar olayı için Emniyet veya Jandarma teşkilatı personeli tarafından; daha önce Enstitümüzde hazırlanıp bastırılan ve bu teşkilata gönderilen "İntihar İstatistik Fişi" doldurularak her ayın sonunda Valilik ve Kaymakamlıklar kanalı ile topluca Enstitümüze gönderilmektedir. Derlenen veriler değerlendirilip yıl sonunda yayınlanır.